

Can class still unite? Klasse en vakbond

Van Gyes, G., De Witte, H., Pasture, P. (eds.) (2001), *Can Class Still Unite? The Differentiated Work Force, Class Solidarity and Trade Unions*, Aldershot/Burlington USA/Singapore/Sydney: Ashgate, ISBN 0-75461302-X

Het boek is het resultaat van een Europese conferentie, gehouden in '98, waar zowel academici als vakbondsvertegenwoordigers aanwezig waren. De inspiratie voor deze conferentie kwam vanuit twee veronderstellingen: (1) in academische kringen wordt getwijfeld over de blijvende kracht van het sociaal economische klasse-begrip als analytisch instrument, (2) de vakbond heeft dit klasse-principe steeds gehanteerd om werknemers te verdedigen en te verenigen. De conferentie maakte duidelijk dat zowel bij academici als syndicalisten twijfels leven over de blijvende aantrekkelijkheid van klasse-bepaalde organisaties voor de gedifferentieerde werknemersgroep van vandaag.

De wetenschappelijke bijdragen tot het boek nemen deze twijfels niet weg. Ze dragen evenwel materiaal aan om de discussie over de toekomst van het Europese syndicalisme en de plaats van het klasse-discours in dit debat te stofferen. Ondanks de moeilijkheden van de vakbonden om nieuwe of andere werknemersgroepen te mobiliseren en te verenigen, stellen een groot aantal van de bijdragen in het boek dat 'class can still unite' als de vakbond zijn strategie en organisatie in de juiste richting vernieuwt. We vatten de verschillende bijdragen kort samen.

3 x breedbeeld over de discussie

In een eerste hoofdstuk schetst *Richards* de diverse ontwikkelingen waardoor vakbonden vandaag worden geconfronteerd met een differentiërende

achterban. Deze trends leiden tot twee representatie-vragen: hoe deze nieuwe groepen vertegenwoordigen en hoe solidariteit tussen deze groepen organiseren? Vervolgens wijst *Richards* op het feit dat dit representativiteitsprobleem steeds heeft bestaan. Het wervende concept 'working class solidarity' heeft altijd gebalanceerd tussen sektarisme en algemeen belang. Om het probleem aan te pakken moeten vakbonden terug *meer beweging en minder institutie* zijn.

Het hoofdstuk van *Vester* geeft een overzicht van het naoorlogse, academische 'Death of Class' debat. Op basis van Duits empirisch materiaal zet hij zich vervolgens voorname-lijk af tegen deze theorieën en in het bijzonder tegen de visie van Beck en Giddens. Hij doet dit via een vernieuwende klassenanalyse van de hedendaagse samenleving. Aldus ontwerpt *Vester* een stamboomachtige indeling van een *tiental klassenmilieus*. Het gaat om milieus die naar sociale

positie en leefstijl zijn te onderscheiden. Het is voor de hedendaagse vakbond een uitdaging om tussen een aantal van deze milieus bruggen te slaan om voldoende slagkracht te behouden. Hij verwijt vakbonden daarbij niet voldoende aandacht te hebben

voor de maatschappelijke onvrede en ontgoocheling die in een aantal van de voornamelijk 'new employee milieus' vandaag leeft.

Savage betoogt dat klasse als collectieve identiteit wellicht aan belang heeft ingeboet, maar dat individuen in het bepalen van hun eigen identiteit nog steeds gebruik maken van klasse-noties om zich af te bakenen tegenover anderen. Bij zulke zelfidentificatie hanteert men vandaag nog dikwijls een vorm van anti-elitisme. 'Being ordinary' blijft een belangrijke vorm van *zelfdefinitie*. De stelling van *Savage* is dan ook dat het misschien wel juist is dat klasse niet meer verenigt, maar dat het nog altijd voor onderscheid zorgt, een onderscheid dat kan worden uitgespeeld door anti-elitaire bewegingen (de vakbond?).

Gefragmenteerde arbeidersklasse

Adamson stelt dat in de jaren tachtig de traditioneel sterke arbeidersklasse in het mijngebied van Wales is uiteengevallen in drie fracties: een traditionele kern, een nieuwe arbeidersklasse en een gemarginaliseerde fractie. Vervolgens gaat hij verder in op deze gemarginaliseerde arbeidersklasse en de factoren die voor haar uitsluiting zorgen. Hij waarschuwt er evenwel voor deze groep als 'onderklasse' te bestempelen. Hij stelt integendeel dat binnen deze groep een collectief handelen is ontstaan binnen een lokale ontwikkelingsstrategie. Deze mobilisatie gebeurt zonder het gebruik van de klasnotie en wordt gesteund door *overheids subsidies en sociale hulpverlening*. Vakbond en Labour vallen hierbij op door afwezigheid.

Met empirische data in de hand stelt *Polavieja* voor Spanje dat een onzekere arbeidsmarktpositie wordt bepaald door de hoge contractuele flexibiliteit. De contractvorm zorgt voor een dualisering tussen *insiders en outsiders* op de Spaanse arbeidsmarkt. Dit fenomeen doet zich in elke beroepsklasse voor. In dit verband wijst hij op het paradoxale optreden van de Spaanse vakbonden: binnen de collectieve onderhandelingen trekken ze de kaart van de *insiders*, als sociaal-politieke beweging komen ze op voor de sociale rechten van iedereen (inclusief de *outsiders*). In zijn analyse toont *Polavieja* vervolgens aan dat de personen in een onzekere arbeidspositie minder participeren in de vakbond. Deze

outsiders lijken de vakbonden dus hun insider-optreden te verwijten. Vooral diegenen met de hoogste verwachtingen ten opzichte van de vakbonden, vertonen de grootste desillusie.

Nieuwe werknemers

Goslinga en Klandermans bekijken de vakbondsparticipatie van *nieuwe werknemersgroepen* op de Nederlandse arbeidsmarkt. Ze hebben het dan voornamelijk over vrouwen, jongeren, deeltijdsen en werknemers met flexibele werktijden. Deze werknemerscategorieën zijn ondervertegenwoordigd binnen de Nederlandse vakbonden. Het gaat daarbij vooral om een 'exit'-probleem. Heel wat van deze werknemers worden wel lid van een vakbond, maar ze blijven het niet lang. *Goslinga en Klandermans* stellen zich vervolgens de vraag in welke mate deze uitstroom kan worden verklaard door een verschil in vakbondstevredenheid en vakbondsbetrokkenheid. Ze moeten evenwel vaststellen dat de nieuwe werknemersgroepen maar weinig verschillen met traditionele werknemers naar intentie om de vakbond te verlaten, vakbondstevredenheid en vakbondsbetrokkenheid. In hun besluit wijzen deze Nederlandse auteurs er dan ook op dat zulke nieuwe groepen misschien omdat ze meer worden geconfronteerd met externe omstandigheden, waardoor ze uit de reguliere arbeid vallen, hun vakbondslidmaatschap opzeggen. Een andere belangrijke les die *Goslinga en Klandermans* trekken uit hun analyse is dat de *performatie* van een vakbond belangrijk is. Het gaat niet zozeer om de 'nieuwe' kenmerken van werknemers, maar de manier waarop de vakbond daar mee omgaat. Het opbouwen van een sterkere betrokkenheid, wanneer iemand lid wordt, is daarbij een belangrijke opdracht. Een gevoelsmatige betrokkenheid kan worden versterkt door een groter contact tussen organisatie en lid. Een berekende betrokkenheid kan worden uitgebouwd door de individuele voordelen, die aan een lidmaatschap zijn verbonden, te verhogen.

Ambrosini concentreert zich in zijn bijdrage op de groeiende, commerciële dienstensector. Hij vindt in deze sector in grote mate een nieuw soort arbeidsverhoudingen en een ander soort werknemers terug: meer flexibiliteit, a-typische contracten, deeltijdsen, zelfstandigen, vrouwen, jobonzeker-

heid. Hij stelt dan ook dat deze sector een ander soort vakbondsoptreden nodig heeft. Hij noemt dit het *diffuse vakbondsmodel* en plaatst het tegenover het traditionele klasse-bepaalde industriële model. Een grotere inbreng van pragmatisme, individualisme en dienstverlening vormt de kern van dit nieuwe vakbondsmodel.

Nieuwe middenklasse

Op basis van een longitudinale case-studie in Noord-Londen onderscheidt *Butler* een subdivisie in de middenklasse. Hij spreekt van een aparte groep die zich onderscheidt door een specifieke beroepspositie als professional en het wonen in opgevoerde stadswijken. Deze nieuwe middenklasse verschilt vooral van de rest van de middenklasse naar leefstijl, maar ook naar zaken zoals stemgedrag en opvattingen over sociale rechtvaardigheid en ongelijkheid. Hun 'linkse sympathie' vertaalt zich evenwel niet in een steun voor vakbonden. De reden hiervoor zoekt *Butler* in het gegeven dat de economische convergentie binnen deze groep in tegenstelling tot de relationele en normatieve convergentie niet groot is. De inkomensverschillen binnen de groep zijn groot. Niet klasse, maar het *wonen in een gelijkaardig stedelijk milieu* is de voornaamste bindingsfactor.

Ook *Philips* kijkt naar nieuwe soorten middenklasse. Hij doet dit voor de plattelandsbevolking in het Verenigd Koninkrijk. *Philips* onderscheidt vier rurale leefstijlen. Hij stelt vervolgens vast dat deze samenhangen met bepaalde vormen van participatie in het verenigingsleven. Hij moet daarbij evenwel concluderen dat vakbondsparticipatie geen groot onderdeel vormt van deze soorten sociaal engagement. Volgens hem heeft dit te maken met het feit dat collectieve actie ook samenhangt met *risicoperceptie*. Mensen die op het platteland wonen, ontdekken in mindere mate de globale sociaal-economische risico's.

Blijvende waarde

Roberts en Strangleman stellen vast dat in het verleden de Britse bouwindustrie en haar arbeidsmarkt voor een stuk was gebouwd op een structuur van informele groepsvorming onder de bouwvakkers.

Deze kleine gemeenschappen van bouwvakkers zorgden onder andere voor een bijna-automatische 'vader-op-zoon' instroom in het bouwberoep en het aan mekaar doorgeven van 'de knepen van het vak'. Vandaag zitten de werkgevers door de deregulering niet alleen met een flexibele werknemerspopulatie, maar vooral ook met te laag geschoolde en te weinig gemotiveerde bouwvakkers. Geformaliseerde trainingssystemen lijken dit probleem niet te kunnen oplossen. De Britse bouwindustrie heeft daarom nood aan een nieuwe vorm van *industriële 'burgerschap'* die de voordelen van de vroegere cultuur combineert met de huidige uitgewerkte trainingssystemen. De klasse-notie kan daarvoor een bruikbaar instrument zijn.

Ost verdedigt de stelling dat sociale onvrede die een markteconomie produceert, het best wordt geïncanaliseerd langs *abstracte klasse-lijnen*. Wanneer deze onvrede wordt georganiseerd op basis van collectieve identiteiten zoals etnie of religie, leidt dit tot een ideologie van uitsluiting die in strijd is met de liberaal-democratische principes. Deze stelling maakt *Ost* duidelijk aan de hand van een vergelijking tussen de democratische sterkte van Polen en Tsjechië in het postcommunisme tijdperk. Het optreden van de Poolse vakbond *Solidarnosc* staat in deze vergelijking centraal.

Aan de hand van Amerikaanse voorbeelden stellen *Linkon en Russo* dat klasse zeker nog een wervend begrip kan zijn. Daarvoor moeten evenwel veranderingen worden aangebracht in de manier waarop dit klasse-discours wordt gehanteerd. In de eerste plaats moeten we aanvaarden dat de economische positie slechts één van de aspecten is waarmee mensen hun belangen definiëren. Ten tweede moeten we afstappen van de geplogenheid om klasse tegenover of boven andere sociale categorieën zoals etnie of geslacht te plaatsen en omgekeerd. Er moeten meer (internationale) inspanningen worden geleverd om werkgebonden bruggen te slaan tussen deze *diverse perspectieven*.

Guy Van Gyes
Hoger Instituut voor de Arbeid
K.U. Leuven